

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Курінько Ростислава Миколайовича «Особливості становлення соціально відповідального бізнесу в Україні», подану на здобуття наукового ступеня кандидата соціологічних наук за спеціальністю 22.00.04 – спеціальні та галузеві соціології

1. Актуальність дисертаційної теми та її зв'язок з науковими програмами

Актуальність обраної теми не викликає сумніву. Дисертацію Р. Курінько можна вважати конкретною відповіддю науковця на реальний соціальний запит щодо вирішення протиріччя між природнім інтересом бізнесу в отриманні прибутків й інтересами суспільства, спрямованими на стабільність, соціальну захищеність, успішний розвиток тощо. Актуальність дослідження теорії і практики соціальної відповідальності бізнесу (СВБ) обумовлена багатьма чинниками: поширенням практик СВБ у світі та фактично початковим її станом в Україні; ускладненням самого суспільства і потребою вдосконалення соціальних механізмів регулювання і контролю соціальних відносин між владою, бізнесом і суспільством; розвитком громадянського суспільства, зростанням його активності і відповідальності; критично низьким рівнем нормативно-правового регулювання в цій сфері; зростаючою взаємозалежністю між економікою та соціальною сферою загалом, а також очевидною недооцінкою в Україні, на відміну від розвинених країн, ролі соціальної відповідальності бізнесу в розвитку сучасного суспільства. Останнім часом зростає усвідомлення необхідності включення бізнесу в процес подолання наслідків соціальних проблем, що виникають в процесі трансформації суспільства через неспроможність держави вирішити ці проблеми самотужки (у тому числі в подоланні наслідків пандемії Covid-19).

Впровадження концепції соціальної відповідальності бізнесу вже довгий час є предметом обговорення наукового і бізнес середовища в Україні, що підштовхує владу до прийняття конкретних заходів в цьому напрямку. Так, розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. № 66-р

схвалено Концепцію реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року. Ознайомлення з цим та іншими урядовими документами свідчить про нагальність і своєчасність роботи Р. Курінька, її потенційними можливостями надати науково обґрунтовані рекомендації для реалізації державних соціальних програм і політик.

Проблемна ситуація, зумовлена соціальною потребою в активізації участі соціально відповідального бізнесу у життєдіяльності суспільства, визначила наукову проблему дослідження і формат самої роботи. Наукову проблему дисертант вбачає в суперечності між науковим знанням про функціонування корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) в суспільствах з розвиненими ринковими відносинами та механізмами її запровадження в пострадянських країнах, зокрема в Україні. Це теоретико-емпіричне дослідження, що має цілеспрямовано прикладний характер. Поставлена дисертантом мета, що полягає у виявленні та порівнянні специфіки запровадження та формування соціально відповідального бізнесу в Україні як чинника розвитку сучасних ринкових відносин – важлива не лише для теоретичного збагачення соціологічної думки і міждисциплінарних досліджень, а й для практичного застосування у вирішенні існуючих соціальних проблем розвитку українського соціуму, спрямованих на покращення взаємодії інститутів бізнесу, влади та громадського суспільства.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їхня достовірність та новизна

Мета дослідження за своєю ґрунтовністю і значущістю відповідає рівню кандидатської дисертації. Задля реалізації цієї мети дисертант поставив перед собою складні завдання і теоретико-методологічного, і практичного характеру. У першому розділі роботи автором ґрунтовно описано соціально-філософські погляди щодо генези формування концепції соціальної відповідальності бізнесу від стародавніх часів до сьогодення. Важливим для розкриття теми дослідження

є визначення етапів трансформації сприйняття соціальної відповідальності бізнесом та суспільством.

Другий розділ роботи присвячений міжнародному досвіду становлення і поширення концепції соціальної відповідальності бізнесу, здійснюється порівняльний аналіз її різних моделей. Проведений порівняльний аналіз дозволив сформулювати важливий пункт новизни щодо змістовних, структурних та інституційних відмінностей становлення соціально відповідального бізнесу в Україні від досвіду інших пострадянських країн (Росії, Білорусі, Казахстану) з виокремленням особливості прийняття практик соціально відповідального бізнесу в Україні через реалізацію низової ініціативи «bottom-up» на відміну від інших пострадянських країн, де переважала етатистська управлінська ініціатива «up-bottom».

Найбільш цікавим в роботі є третій розділ, який містить матеріали емпіричного дослідження процесу прийняття та розвитку ідей і принципів соціальної відповідальності бізнесу в Україні. Отримані результати дозволили сформулювати більшість положень наукової новизни даної роботи: щодо специфіки становлення корпоративної відповідальності бізнесу в Україні; виявлення основних складових мотиваційної структури сприйняття практик КСВ в Україні з перевагою інструментальної складової над соціальною та етичною; визначення відмінності між соціально відповідальним бізнесом та соціально відповідальним інвестуванням в спільні соціальні проекти. Достовірність отриманих результатів ґрунтується на комплексному застосуванні теоретичних узагальнень та емпірично виведених домінант.

3. Значущість дослідження для науки і практики, впровадження наукових результатів, напрями їх подальшого використання

Дисертаційне дослідження Курінько Р.М. становить значний інтерес як для дослідників-теоретиків, так і фахівців, що займаються прикладними питаннями втілення основних положень концепції соціальної відповідальності бізнесу в практичну площину.

Беззаперечною практичною цінністю роботи є те, що окремі положення авторського дослідження було використано при розробці тексту концепції Національної стратегії з корпоративної соціальної відповідальності в рамках роботи на посаді секретаря Робочої групи експертів з соціальної відповідальності бізнесу при Адміністрації Президента України 2013 року (Концепція Національної стратегії соціальної відповідальності бізнесу в Україні). Сутність КСВ та соціальні механізми запровадження КСВ в Україні були відображені Р. Курінько в авторській монографії «Освоюємо КСВ: просто про складне», що стала одним із перших методичних посібників імплементації КСВ на пострадянському просторі (2011).

Подальше використання результатів дослідження може відбуватись за наступними напрямками: 1) теоретичне осмислення та розробка проблематики соціальної відповідальності в бік реального формування соціально відповідального бізнесу; 2) пошук механізмів залучення бізнесу до вирішення соціальних проблем, які є прерогативою держави, але які вона сьогодні не здатна вирішити самотужки тощо.

4. Повнота викладу основних результатів дисертаційного дослідження в опублікованих працях

Основні ідеї, теоретичні положення та результати емпіричного дослідження, що відбивають здобутки дисертаційного дослідження, представлено у десяти публікаціях, з них чотири – у виданнях, що входять до затвердженого переліку наукових фахових видань України, включно з 1 статтею у виданні Index Copernicus, 1 стаття у закордонному періодичному виданні, 1 стаття засвідчує апробацію матеріалів дисертації та чотири праці, які додатково відображають наукові результати.

Наукові ідеї дисертанта апробовані на низці національних і міжнародних наукових і науково-практичних конференцій, форумів, круглих столів і семінарів.

Зміст автореферату відповідає основним положенням дисертації. Дещо фрагментарно подані висновки, анотація англійською мовою коротка за

обсягом (не розширена). Структура та оформлення автореферату відповідають встановленим вимогам.

5. Дискусійні положення та зауваження

Ще раз підтверджуючи належний рівень виконаної роботи, зазначимо, що, як і у будь-якому науковому дослідженні, у дисертації Курінько Р.М. є деякі дискусійні позиції.

1. На наш погляд, не зовсім вдало сформульована тема роботи, оскільки в дисертації йдеться переважно про соціальну відповідальність бізнесу, а не про соціально відповідальний бізнес. Можливо автор синонімізує ці два поняття, хоча в такому випадку треба було зазначити про це на початку викладу роботи.

2. Не зважаючи на те, що дисертант достатньо ґрунтовно розглядає та поєднує теоретико-методологічні доробки представників філософського, економічного та соціологічного напрямків щодо соціальної відповідальності бізнесу, ділової етики і культури підприємницької діяльності, в роботі не вистачає чіткості категоріального апарату, визначенню і розрізненню основних понять концепції соціально відповідального бізнесу. Через це, на жаль, по тексту дисертації часто зустрічається дещо легковажне вживання схожих, але різних термінів: «соціальна відповідальність бізнесу», «корпоративна соціальна відповідальність». Так, на с. 65 надається таблиця «Етапи трансформації сприйняття КСВ...», хоча весь попередній матеріал був присвячений соціальній відповідальності.

3. При формулюванні деяких положень новизни, які виносяться на захист, не зазначена відмінність одержаних результатів від відомих раніше. Так, не вказано як (які) принципи періодизації становлення корпоративної соціальної відповідальності було удосконалено; які саме трактування соціальної відповідальності, сформульовані в англійській мові і прийняті аббревіатури в міжнародній бізнес практиці набули подальшого розвитку.

4. Автор подекуди спирається на застарілу літературу і результати досліджень. Так, викликає сумнів в актуальності опитування 2005 р. 1221 керівника українських компаній з шести найбільших міст України або

дослідження 2006 р. щодо методів впровадження соціальної відповідальності бізнесу. Хоча згадуються і дослідження 2007, 2008 і 2009 років. Також в роботі наводяться «Кращі кейси з КСВ 2010 р.», хоча у грудні 2020 р. відбувся вже 11-й конкурс кейсів. До речі, жодного номінанта з трійки лідерів у 2010 р. не залишилось серед номінантів 2020 р. Чому? – Гарне питання для подальших досліджень здобувача.

5. Є зауваження суто формального характеру. Так, у загальному списку використаних джерел не вказані всі публікації автора, а, отже і немає на них посилань в тексті роботи. Втім змістовно вони відображені, наприклад, публікація 2020 року «Соціальна відповідальність бізнесу в Україні: проблеми прийняття та становлення» і публікація 2015 року «Корпоративная социальная ответственность и бизнес в Украине: социологический опыт поиска мотивации принятия» представлені у III розділі і відображені у висновках. Також викликає сумнів в необхідності такої великої кількості додатків (майже на всі букви алфавіту). Наприклад, навіщо потрібен текст Указу Президента України (додаток III), або повний текст Стратегії сприяння розвитку соціальної відповідальності бізнесу в Україні до 2020 р. (додаток III), тим більш, що якщо вже затверджена нова Концепція до 2030 р. А от обов'язкового додатку зі списком публікацій здобувача немає.

6. Зауваження текстуального характеру: по тексту дисертації зустрічаються смислові повтори. Так, думка Е. Карнегі про природу соціальної відповідальності, що ґрунтується на двох принципах: добродійності та ефективного управління власністю повторюється на сторінках 44 і 66. Так само перефразованими є положення Ф. Котлера про те, що «основною метою підприємства є не лише прагнення задовольняти потреби покупців та отримувати прибутки, а й стратегічно передбачати заходи щодо забезпечення довгострокового добробуту суспільства в цілому» на с. 65-66 та с. 68. Подекуди зустрічаються русизми, а також друкарські помилки (технічні і стилістичні) у списку літератури та її оформленні.

